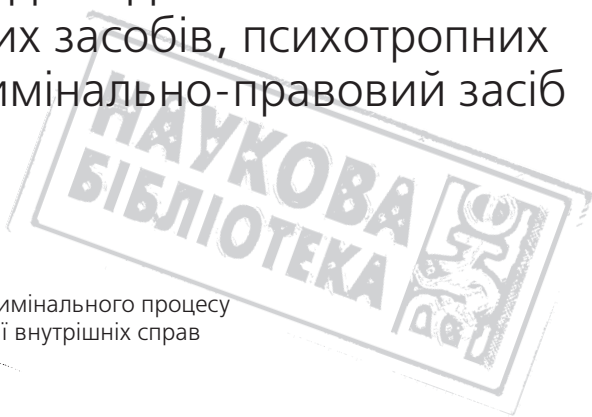

Звільнення від кримінальної відповідальності за незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів як кримінально-правовий засіб протидії злочинності в Україні

Ігор ЛЕОНЕНКО,
здобувач кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ

20

Сьогодні поширення наркоманії є однією з найбільш актуальних проблем нашого суспільства, яка має тенденцію до сталого зростання. Так, кількість наркоспоживачів, котрі перебувають на обліку в Міністерстві внутрішніх справ України, за останні кілька років збільшилася на 21,5% (від 124 805 осіб у 2004 році до 151 676 — у 2011-му) [4, с. 14]. Окрім того, вживання наркотичних засобів та психотропних речовин призводить до підвищення рівня захворюваності населення на особливо небезпечні хвороби, зокрема, ВІЛ/СНІД і туберкульоз. 2011 року кількість ВІЛ-інфікованих становила 185 147 осіб, а хворих на СНІД — 38 455 [6].

Велику кількість тяжких та особливо тяжких злочинів також учиняють саме в стані наркотичного сп'яніння. Відповідно до статистики МВС України протягом 2004–2011 років наркозалежними та особами у стані наркотичного сп'яніння вчинено 102 139 злочинів, у тому числі 256 умисних убивств, 187 випадків завдання умисних тяжких тілесних ушкоджень, 741 розбій, 2 464 грабежі та 57 згвалтувань [4, с. 20].

Сукупність цих обставин стала поштовхом до розробки органами державної влади України низки нових організаційних, правових та фінансових заходів протидії наркотичній злочинності.

Так, наказом Міністерства охорони здоров'я України № 634 від 29 липня 2010 року було внесено зміни до попереднього наказу МОЗ № 188 «Про затвердження таблиць невеликих, великих та особливо великих розмірів наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, які знаходяться у незаконному обігу» від 1 серпня 2000 року, чим значно збільшено рівень криміналізації дій споживачів наркотиків.

Розпорядженням № 1808-р від 13 вересня 2010 року Кабінет Міністрів України схвалив «Концепцію реалізації державної політики у сфері протидії поширенню наркоманії, боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів на 2011–2015 роки», основною метою якої є визначення шляхів та пріоритетів державної політики у сфері протидії поширенню наркоманії, боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, зміцнення здоров'я нації, а також зменшення негативних соціальних, економічних та інших наслідків, пов'язаних з уживанням наркотичних засобів та психотропних речовин [2].

Більше того, в жовтні 2011 року законодавцями було внесено низку змін до кримінально-правових норм, що посилюють кримінальну відповідальність за незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин, аналогів цих речовин або прекурсорів, зокрема, за легалізацію коштів, здобутих від їх незаконного обігу (ст.

306 Кримінального кодексу України), а також за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення, пересилання чи збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів (ст. 307 ККУ) [1].

Так, найнижчу межу покарання за злочини такого виду у ч. 1, 2 та 3 ст. 307 ККУ було підвищено на один рік, тобто, наприклад, якщо у попередній редакції документа за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів за відсутності кваліфікаційних ознак (ч. 1 ст. 307 ККУ) була передбачена кримінальна відповідальність у вигляді позбавлення волі на строк від 3 до 8 років, то згідно з чинною редакцією кодексу за вказані дії позбавляють волі на термін від 4 до 8 років.

Зважаючи на те, що поширення наркоманії відбувається переважно не за участю споживачів наркотичних засобів, а внаслідок діяльності осіб та злочинних груп (організацій), які спеціалізуються на їх збуті, розробка та втілення в життя органами влади зазначених заходів (особливо кримінально-правових) виявляються цілком логічними.

Позаяк на сучасному етапі основною тенденцією розвитку вітчизняного кримінального та кримінально-процесуального законодавства є обмеження кримінальних репресій та зміцнення гарантій прав і свобод людини, законодавець дедалі частіше вдається до розширення інституту звільнення особи від кримінальної відповідальності шляхом збільшення кількості заохувальних приписів Особливої частини ККУ, що передбачають звільнення від кримінальної відповідальності за умови відповідної позитивної постзлочинної поведінки винної особи.

У цьому разі не є винятком і так звані наркотичні злочини, передбачені ст. 307, 309 та 311 ККУ [1].

Зокрема, положення ч. 4 ст. 307 кодексу передбачають звільнення особи від кримінальної відповідальності за незаконне виробництво, виготовлення, придбання,

зберігання, перевезення, пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів із метою збуту, якщо ця особа:

— добровільно здала вказані засоби та речовини;

— указала на джерело їх придбання або сприяла розкриттю злочинів, пов'язаних із їх незаконним обігом.

Відповідно до ч. 4 ст. 309 ККУ підставою для звільнення особи від кримінальної відповідальності за незаконний обіг наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту є її постзлочинна поведінка, складовими якої є добровільне звернення цієї особи до лікувального закладу та початок її лікування від наркоманії.

Беручи до уваги зміни, внесені до ч. 1 цієї кримінально-правової норми у квітні 2008 року, — розширення переліку кримінальних покарань, не пов'язаних із позбавленням волі (штраф, виправні роботи та арешт), можна констатувати, що цей припис усе одно недосконалий. Адже під час конструювання змісту відповідних норм доцільно було б урахувати досвід деяких західноєвропейських країн (Німеччини, Данії, Нідерландів, Люксембургу, Чехії, Італії, Іспанії, Португалії тощо), де вживання наркотиків або заборонене тільки за певних обставин (наприклад, у громадських місцях, групами осіб тощо), або взагалі не кваліфікується як кримінальне правопорушення. Хоча продаж та зберігання наркотичних засобів у великих та особливо великих розмірах у цих країнах також заборонені законом і тягнуть за собою карну відповідальність.

Серед країн СНД яскравим прикладом у цьому разі є Республіка Казахстан. 2011 року парламентом цієї країни з кримінального кодексу було взагалі вилучено ч. 1 ст. 259, що передбачала кримінальну відповідальність за незаконне придбання, перевезення або зберігання без мети збуту наркотичних засобів чи психотропних речовин у великих розмірах. Натомість значно посилено кримінальну відповідальність за незаконний обіг наркотичних засобів в особливо великих розмірах та незаконний обіг наркотичних засобів із метою збуту [3].

Аналіз кримінальних законодавств деяких країн СНД дає змогу дійти висновку про необхідність вилучення ч. 1 ст. 309 з ККУ як застарілий кримінально-правовий припис, що не відповідає сучасним тенденціям розвитку кримінального законодавства України.

Окрім того, ч. 4 ст. 309 ККУ пропонуємо викласти в такій редакції: «Особа, яка добровільно звернулася до лікувального закладу й розпочала лікування від наркоманії, звільняється від кримінальної відповідальності за незаконне виробництво, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення чи пересилання наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів без мети збуту».

Нарешті, ч. 4 ст. 311 ККУ передбачено звільнення особи від кримінальної відповідальності за незаконний обіг прекурсорів за умови її постзлочинної поведінки, що передбачає:

— добровільну здачу прекурсорів, призначених для виробництва або виготовлення наркотичних засобів чи психотропних речовин;

— зазначення джерела їх придбання або сприяння розкриттю злочинів, пов'язаних із незаконним обігом прекурсорів, наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів.

У всіх розглянутих правових положеннях, що передбачають звільнення особи від кримінальної відповідальності, міститься одне загальне обмеження, яке полягає в застосуванні відповідних заохочувальних приписів лише за умови вчинення злочинів, предметом яких стали невеликі обсяги наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів.

Однак звільнення від кримінальної відповідальності осіб, які добровільно здали наркотичні засоби, психотропні речовини, їх аналоги чи прекурсори у великому або особливо великому розмірі, також сприятиме вилу-

ченню зазначених об'єктів із незаконного обігу. До того ж держава сама зацікавлена в тому, щоб із нелегального обігу було вилучено якомога більшу кількість наркотичних засобів. Соціальний ефект від добровільної здачі наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів чи прекурсорів у великих або особливо великих розмірах був би набагато більшим, аніж від здачі цих об'єктів у невеликих обсягах.

Доволі слушною є думка О. Наден, яка вважає, що встановлення обмежень на добровільну здачу наркотичних засобів залежно від того, в який спосіб їх отримала особа — шляхом виробництва, виготовлення, придбання чи розкрадання, — значно обмежує стимулюючий потенціал норм про звільнення від кримінальної відповідальності, не спонукаючи до добровільної здачі наркотичних засобів осіб, які заволоділи ними шляхом розкрадання. Водночас викрадення відповідних засобів, їх привласнення, вимагання, заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем визнаються законодавцем менш суспільно небезпечними, аніж виробництво, виготовлення чи придбання цих засобів. Адже санкції ч. 1 і 3 ст. 308 ККУ м'якші, ніж санкції відповідних частин статті 307 КК України. Тож, на її думку, заслуговує підтримки пропозиція щодо розширення спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності за злочини в сфері обігу наркотичних засобів за рахунок віднесення до них контрабанди, привласнення, вимагання цих засобів, заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем [5, с. 79–80].

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що протидія «наркотичній» злочинності в державі може бути ефективною лише в разі використання всіх засобів організаційного, фінансового і правового впливу. Декриміналізація деяких із розглянутих кримінально-правових норм та усунення відповідних обмежень у заохочувальних приписах їхніх положень могли б значно зменшити навантаження на органи досудового розслідування МВС України. Крім того, це стимулювало б наркозалежних осіб до здачі значно більших обсягів наркотичних засобів, що, своєю чергою, цілком відповідало б політиці держави щодо протидії незаконному обігу цих речовин. □

Джерела

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 р. — [Електронний ресурс]. — <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

2. Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері протидії поширенню наркоманії, боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів на 2011–2015 роки. Розпорядження Кабінету Міністрів України № 1808-р від 13 вересня 2010 р. — [Електронний ресурс]. — <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1808-2010-p>

3. Кримінальний кодекс Республіки Казахстан від 16 липня 1997 р. — [Електронний ресурс]. — http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30068307#s_crollpos=2520

4. Вплив програм замісної підтримуючої терапії на криміногенну ситуацію у державі: Аналітичний звіт за результатами наукового дослідження / О. М. Джужа, О. М. Стрільців, А. П. Толопіло, В. Г. Ожогова та ін.; За ред. О. М. Джужі. — Харків: Права людини, 2012. — 89 с.

5. Наден О. В. Щодо розширення передумов спеціальних видів звільнення від кримінальної відповідальності за злочини у сфері обігу наркотичних засобів / Підприємство, господарство і право. — 2001. — № 12. — С. 78–81.

6. Офіційний сайт Міністерства охорони здоров'я України — [Електронний ресурс]. — http://www.moz.gov.ua/ua/portal/ms_statdisease/